

Tijdschrift voor Gregoriaans

Tijdschrift voor Gregoriaans
Verschijnt 4 keer per jaar
Jaargang 13, augustus 1988

Contactorgaan van de Stichting "Amici Cantus Gregoriani".

Redactie: Zr. Marie-Louise Egbers, Ike Loos,
Wim Mahieu, Rien Roggeveen, Ton Tromp

Redactie : Catharinastraat 35, 4811 XE Breda

Secr. en adm. : Torenhoekstraat 14, 5056 AN Berkel-
Enschot

Abonnement fl 25,-- per jaar over te maken op rek.nr.
42.06.65.323 van de AMRO-Bank te Geldrop t.n.v.

H. Berkers.

Giro van de Bank 10.65.135.

Druk: Drukkerij van Stiphout bv - Helmond

De Stichting "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijkse terugkerende bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt. Inlichtingen op het redactie-adres.

Losse nummers (ook van oude jaargangen): fl 7,50 per stuk.

Bij de voorplaat: Girolamo da Cremona (XVe e.)
Corale miniato; Assunzione della Virgine
Dom te Siena.

Geachte Abonnee,

Af en toe doen we een beroep op U ons te helpen dit tijdschrift steeds meer bekendheid te geven. Daarmee bewijst U niet alleen het tijdschrift een goede dienst, maar waar het in feite om gaat is, dat U ons helpt het Gregoriaans, vooral als liturgische muziek, onder de aandacht van anderen te brengen en dat is natuurlijk de moeite waard!

Wilt U ons aan één nieuwe abonnee helpen, door dit formuliertje te geven aan iemand, van wie U denkt, dat hij of zij dit tijdschrift graag zou hebben?

Bij voorbaat veel dank; de kunstkaart met een muziekhandschrift ligt al voor U klaar.

Ondergetekende:

Naam.....

Adres.....

Woonplaats met postcode.....

.....
geeft zich op als lid van de A.C.G. en maakt
f25,-. over op de AMRO-bank nr.42.06.65.323
t.n.v. de A.C.G. te Geldrop. Gironr. van de
bank 10.65.135.

Dit formuliertje is mij aangereikt door:

Naam:.....

Adres.....

Postcode en woonplaats.....

Datum.....

Handtekening.....

Inzenden: Adm. Stichting A.C.G.
Torenhoekstraat 14
5056 AN Berkel-Enschot

Van de redactie

Naast de bekende rubrieken met de langzamerhand vertrouwde auteurs mochten we deze keer een artikel ontvangen van Gerard Sars, die voor U de structuur van het dagelijks officie belicht.

Binnen een groot aantal mededelingen willen we graag heel bijzonder uw aandacht vragen voor een cursus paleografie in 1989 en bevelen we ook nog eens van harte de zangersdag in Groenlo aan.

Hopelijk biedt het blad U ook nu weer welkome informatie en leesgenot.

ZANGERSDAG GROENLO

5 NOVEMBER 1988

Maria's Tenhemelopneming en Geboorte

De Santa Maria Maggiore te Rome is de grootste en indrukwekkendste Mariabasiliek ter wereld. Met haar oorsprong is een schitterende legende verbonden.

Zowel paus Liberius² als een vrome Romeinse edelman, genaamd Johannes, hebben in de nacht van 4 op 5 augustus in het jaar 352 dezelfde droom. Maria verschijnt aan hen beiden en geeft de opdracht een kerk te harer ere te bouwen op de plaats waar de volgende morgen sneeuw zal zijn gevallen. Inderdaad blijkt dat het geval te zijn op de Esquilinumheuvel bij Rome. Samen met vele mensen snelt de paus naar de wonderlijke plaats en tekent in de sneeuw de omtrek van een nieuw te bouwen kerk. Deze eerste primitieve basiliek heeft later verschillende verbouwingen gekend en wel in de 5e, 12e, 17e en 18e eeuw.

Wanneer we door het lange schip naar voren lopen, wordt al snel onze aandacht getrokken door het grote mozaïek in de absis van de Romein Jacopo Torriti³, voorstellende de kroning van Maria.

Maria-Tenhemelopneming en Maria-Geboorte behoren, samen met Maria-Boodschap en Maria-Lichtmis, tot de feesten die in Rome al in een zeer vroeg stadium populair waren.⁴ Doordat de Syrische paus Sergius⁵ deze vieringen opluisterde met een processie van het Forum Romanum naar de Maria Maggiore, gingen deze feesten het oudste Mariafeest op 1 januari, (Moederschap van Maria) enigszins verdringen.⁶

Deze vier Mariadagen vormden a.h.w. een ketting door het jaar: in de lente 25 maart, in de zomer 15 augustus, in de herfst 8 september en in de winter 2 februari.

Basiliek Santa Maria Maggiore
Fragment van het absismozaïek
van Jacopo Torriti

Samen met het bovengenoemde feest op 1 januari is ook van oudsher de Advent als een bij uitstek liturgische Mariale tijd beleefd.

In het Heilig Jaar 1950 wordt de Tenhemelopneming van Maria tot dogma verklaard met de volgende tekst: "Maria, de onbevleete Moeder van God, altijd Maagd, werd, na afloop van haar aardse leven, naar lichaam en ziel tot de hemelse glorie opgenomen."⁷

Wanneer we de "Commune Beatae Mariae Virginis" doorbladeren (Grad. Rom. 403), waarvan de gezangen op kleinere Mariafeesten plus op vele zaterdagen gezongen worden, zien we in zeer veel gevallen teksten, genomen uit psalm 44.⁸ Dit minnedicht voor een koning opent als volgt:⁹

"Mijn hart trilt van de taal der vervoering - voor een koning het lied dat ik voordraag - mijn vers rept zich - een snellende schrijfstift."

Begrijpelijk is het, dat de kerk in haar liturgie Maria graag dergelijke teksten in de mond legt, om haar specifieke bruidsverhouding tot haar God en Heer tot uitdrukking te brengen.

In de misliturgie van 15 augustus komen we in één geval deze psalm tegen en wel in het Graduale: Audi filia. Ook 8 september maakt maar zeer beperkt gebruik van deze psalm. Alleen de verzen van de Introitus Gaudeamus zijn eruit genomen.

In een bepaald opzicht is dit laatste feest bijzonder en wel om het feit dat het een geboortefeest is. Twee heiligen valt deze eer te beurt: Maria en Johannes de Doper. Zij zijn de twee grote Adventsfiguren, die het nauwst betrokken waren bij de Menswording van Christus.

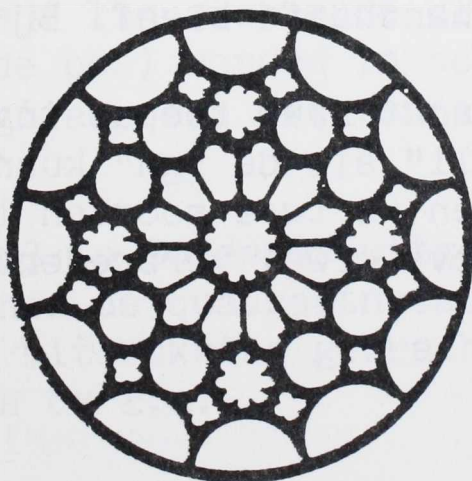
Zr. Benedicta Meulenberg
Zr. Marie-Louise Egbers

Noten

1. Eugenio Pucci: Heel Rome en het Vaticaan.
Florence 1982.
2. Paus Liberius: 352 - 366
3. Zie afbeelding.
4. Pieter Terpstra: Maria de heilige Maagd,
leven, verschijningen, legenden, mirakelen.
M.A. van Seijen, Leeuwarden.
5. Paus Sergius: 687 - 701.
6. 1 januari was oorspronkelijk een heidens feest
ter ere van de god Januarius. Als reactie daarop
maakten de Christenen er een boetedag van.

Het evangelie van 1 januari gaat over de be-
snijdenis van en de naamgeving aan Jezus. De li-
turgie van deze dag heeft altijd verschillende
aandachtspunten in zich verenigd. Door deze e-
lementen was het Mariale karakter van deze dag
toch al teruggedrongen.

7. Volksmisboek en Vesperale van Affligem.
Utrecht 1955.
8. Psalm 44: de telling is volgens de Vulgaat,
omdat die in het Grad. Rom. gebezigd wordt.
9. De vertaling is van I. Gerhardt - M.v.d. Zeyde.
K.B.S. 1972

De liquescence in de communio Beatam me dicent

De communio Beatam me dicent wordt zowel op 16 augustus als op 8 september gezongen.

"Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est."

"Zalig zullen mij prijzen alle geslachten, want grote dingen heeft mij gedaan, Die machtig is."

Deze overbekende tekst uit het Magnificat is geplaatst onder de melodie van een andere antifoon, nl. de communio Ecce Dominus veniet uit de Adventstijd (G.R.26).

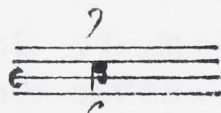
Ook het feest van Christus Koning maakt gebruik van die melodie (G.R.391). In beide gevallen gebeurt dat op dezelfde manier. De melodieën van deze antifonen lopen volledig parallel vanaf de eindformule van de eerste zin. De drie communio's gedragen zich dus als officie-antifonen: ze behoren tot dezelfde familie, maar gaan toch ook ten dele hun eigen weg.

Bij de vergelijking van het overeenkomstige deel van elke antifoon werd mijn aandacht getrokken door de neum boven illa (26), magna (593) suo (391). In de eerste twee gevallen is de clivis liquescerend (het kleine tweede nootje), in het laatste geval niet. Dat wil dus zeggen, dat in het tweede geval de tekst zo uitstekend onder een eerder bestaande melodie geplaatst kon worden, dat zelfs de liquescence gehandhaafd bleef. Bij suo valt dat effect weg.

Een liquescence dankt haar toepassing nl. aan de tekst. Zowel de "ll" als de "gn" kunnen haar veroorzaken. Nu kennen we twee soorten liquescerende noten: augmentatieve ofwel verbredende (l.a.) en

diminutieve of verminderende (l.d.).

Wanneer we in het Graduale Triplex naar de neumen van Laon en Einsiedeln kijken die erbij staan, zien we, dat we in dit geval te maken hebben met een l.d.

Wat is nu precies de uitvoeringspraktijk?

U zult al wel gemerkt hebben, dat veel dirigenten op verschillende manieren hierover denken, met het gevolg dat er even zoveel verschillende manieren van uitvoering bestaan. Het probleem is inderdaad ook zeer complex. Datgene wat ik U aan kan raden t.o.v. dergelijke gevallen is alleen een zeer algemene richtlijn, die overigens wel afkomstig is van Dom J.B. Göschl, een van de meest vooraanstaande deskundigen in West-Europa op dit gebied.²

Bij een l.a. behoren de klinker plus de daarop volgende medeklinker (die ook veroorzaker is) op de liquescerende noot gezongen te worden. Bij een l.d. wordt alleen de veroorzakende medeklinker op de liquescerende noot gezongen. In ons geval komen we dan tot de volgende conclusie:

re - do do - re - enz.

i - ll - a - - - - -

ma - gn - a - - - - -

De cephalicus (liquescerende clivis) en de epiphanus (liquescerende pes) worden in het G.R. genoteerd voor een clivis en een pes wanneer die een l-d- zijn.

In het in 1983 in Solesmes uitgegeven Liber Hymnarius zijn binnen de quadraatnotatie ook andere verfijningen tot uitdrukking gebracht, b.v. de apostrofa. de oriscus en de l.a.

Ten dele kunt U deze toepassingen al zien in het G.R. in het eigen gedeelte van de Benedictijnse Orde. Op blz. 878-2 b.v. een tristrofa boven Dei en 878-3 een oriscus boven Domini. De l.a. is hier echter nog niet toegepast.

Dom J. Gajard noemt de communio Beatae me dicent een gelukkige adaptatie. Tekst en melodie vormen een dermate harmonisch geheel alsof het een oorspronkelijke compositie betreft. Het is de moeite waard, de drie antifonen met elkaar te vergelijken.

Zr. M.-L. Egbers

Noten

1. De vertaling is van Dom N. Boer in Confessio en pulchritudo, dl. VI.
2. Uitgesproken tijdens een college in de docentencursus te Essen in september 1987.

ZANGERSDAG GROENLO

5 NOVEMBER 1988

Gregoriaans en Latijn

De aanduidingen betreffende de vorige aflevering zijn van toepassing op de aflevering daarvoor.

Een van de belangrijke documenten voor de geschiedenis van de officiegezingen is de Regel van st. Benedictus, waarin uitvoerig wordt voorgeschreven welke gezangen tijdens de dagelijkse gebedsuren dienen te worden gezongen. Daarbij valt direct de dominante rol van de psalmen op, die iedere week alle honderdvijftig moeten worden gebeden.

Het ligt dan ook voor de hand, te veronderstellen dat een groot aantal van de psalmteksten bij degenen die er dagelijks intensief mee omgaan, al dan niet letterlijk uit het hoofd kunnen worden geciteerd. Zoals in de vorige aflevering al is gezegd (p. 31) gaat het bij de psalmen om inhoudelijk rijke teksten, die op vele concrete situaties in een mensenleven kunnen worden toegepast. Oorzaak daarvan is niet alleen de inhoudelijke rijkdom van deze gebeden, maar ook het algemene karakter ervan.

De grote verbreiding van de kloosterregel van Benedictus in de vroege middeleeuwen bracht een grote bekendheid van de psalmteksten met zich mee. Het is dus niet verwonderlijk dat veel van de wisselende gezangen van de Mis wat hun tekst betreft mede teruggaan op de psalmen: ook op de liturgie en in de liturgie zijn de psalmen uitstekend toepasbaar en bruikbaar.

Het zingen van de psalmen tijdens het officie gebeurde op de manier van de psalmodie. Kenmerkend hiervoor is de structuur van de melodie, die zeer eenvoudig is en dicht bij het recitatief staat. De melodie begint met een initium (begin), dat uit enkele noten bestaat en de melodie op de toonhoogte van de reciteertoon brengt. Tot aan de vershelft

wordt de psalmtekst gezongen op de reciteertoon, die wordt versierd op de laatste accentlettergreep van de eerste vershelft. Dan volgt op de vershelft een rust (mediatio), waarna de tweede vershelft begint met de reciteertoon en eindigt met een cadens, die uitkomt onder de reciteertoon. Op deze manier ontstaat een melodische lijn die wel wordt aangeduid met de term 'boog'. In vrijwel alle gregoriaanse gezangen is deze boogstructuur herkenbaar, zo ook in de wisselende gezangen van de Mis.

Een type gezang waaraan deze boog-structuur duidelijk is te illustreren, is de Tractus, die onmiskenbare sporen van de psalmodie in zich heeft. Zr. Egbers heeft dit in de laatste aflevering van dit blad laten zien (pp. 8-11).

Omdat eigenlijk het totale gregoriaanse repertoire in dit opzicht interessant is, is het niet mogelijk zeer uitgebreid op deze materie in te gaan. Daarom zal ik me in het volgende beperken tot de Introitus van de eerste modus, en binnen deze groep alleen de gezangen aan de orde stellen die beginnen met de zogenoemde modale repercussie, dus die vrijwel aan het begin de voor de eerste modus kenmerkende sprong re-la-teu-la noteren.

Deze beperkte groep bestaat uit tien gezangen, die als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat ze zonder uitzondering beginnen met de werkwoordsvorm van de tekst (n.b. onder 'werkwoordsvorm' of predikaat wordt ook de combinatie koppelwerkwoord + naamwoordelijk deel van het gezegde verstaan).

In het Latijn is het echter niet gebruikelijk de werkwoordsvorm voor de zin te plaatsen. In het algemeen geldt het zinspatroon onderwerp-lijdend voorwerp-werkwoord. De omstandigheid dat de functies van onderwerp en lijdend voorwerp in het Latijn door naamvalsuitgangen worden gekenmerkt, maakt een be-

trekkelijk vrije woordvolgorde mogelijk. Dikwijls is het dan zo dat het belangrijkste woord voorop wordt gezet, als men afwijkt van het normale zinspatroon. In de onderhavige groep komt driemaal de gebiedende wijs voor (Da pacem - geef vrede; Inclina aurem - neig Uw oor; Rorate caeli - dauwt hemelen), eenmaal de tweede persoon enkelvoud (Iustus es - Gij zijt rechtvaardig), tweemaal de derde persoon enkelvoud (Factus est protector - Hij is mijn beschermer geworden; Statuit testamentum - Hij sloot een verbond). In al deze gevallen waarin de werkwoordsvorm in het enkelvoud staat is de Heer onderwerp. In het geval van Rorate wordt een bevel gericht aan de hemelen. Het gaat hier om een passage uit de profeet Jesaja, waarin de Heer tot zijn gezalfde Kores spreekt en bewijzen geeft van zijn almacht.

In de vier overige gevallen van deze categorie wordt tweemaal de eerste persoon meervoud gebruikt (Gaudemus - laten wij ons verheugen; Suscepimus misericordiam - wij hebben Uw genade ontvangen) en tweemaal de derde persoon meervoud (Exclamaverunt - zij riepen uit; Stabant - zij stonden bij het kruis).

Naast deze tien gezangen zijn er van de 27 eerste-modus-Introitus acht stukken die beginnen met een werkwoordsvorm zonder de modale repercussie. De conclusie dat de bijzondere constructie in de tekst gepaard gaat met een bijzonder melodieverloop is dus niet gerechtvaardigd. Het is echter wel zo, dat door het initium re-la-teu-la direct de modus van het gezang duidelijk wordt bepaald. De helderheid in de melodie wordt hier gecombineerd met helderheid in de tekst, die in de meeste gevallen vreugdevol en opgewekt van inhoud is. Het werkwoord vooraan in de zin legt de nadruk op de handeling, de modale repercussie geeft deze handeling een speciaal karakter.

Nu het begin van de boog in eerste-modus-Introitus is bekeken, is het nuttig en leerzaam ook het eind van de boog onder de loep te nemen. Daarbij is het dan extra van belang dat de slotcadens in gezangen die niet tot de psalmodie behoren, gekenmerkt wordt door verbrede noten. Deze verbreding wordt uitgedrukt door een bredere notatie van de noten in de handschriften, die in de moderne edities wordt genoteerd door middel van horizontale streepjes, epistema's. Bij een nadere beschouwing van de slotcadensen in de tien gevallen blijkt dat deze episema's dikwijls een belangrijke functie hebben die verband houdt met de inhoud van de tekst.

Zo eindigt de profetische tekst van de introitus *Rotate caeli* met de woorden 'aperiatur terra et germinet Salvatorem' - laat de aarde zich openen en de Redder tot ontkiemen brengen.' het valt op dat juist op het voorlaatste woord een verbrede pes subbipunctis wordt genoteerd. Bij een juiste uitvoering hiervan, dus met een verbrede laatste lettergreep van germinet wordt de spanning in de tekst door de melodie tot uitdrukking gebracht. Het woord Salvatorem (Redder) is lijdend voorwerp bij germinet, maar wel een zeer ongebruikelijk lijdend voorwerp voor een werkwoord dat 'tot ontkiemen brengen' betekent. Deze spanning in de tekst wordt uitgedrukt door verbrede noten op germinet, die in de muziek een soortgelijke functie hebben als het gebruik van '...' in een tekst.

Een vergelijkbaar geval doet zich voor in de laatste woorden van de Introitus Exclamaverunt, waar de laatste lettergreep van het woord caelo functioneel wordt verbreed: op deze manier wordt de tegenstelling tussen het voorgaande 'zij riepen tot U' en de onderhavige frase 'en Gij vanuit de hemel' geaccentueerd. Daarnaast wordt het werkwoord in de tweede helft van het gezang uitgesteld door de verbreding

Kroning van Maria; eind 13e eeuw; Louvre Parijs

van caelo. Het verlossende 'en Gij hebt hen verhoord' komt dan nadrukkelijker uit.

Het laatste en meest opmerkelijke gezang uit de groep met modale repercussie dat hier wordt besproken is de introitus Suscepimus, waarvan de vertelling als volgt luidt:

Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi
tui

Wij hebben, Heer, uw barmhartigheid ontvangen,
midden in Uw tempel

secundum nomen tuum Deus, ita laus tua in fines terrae

zoals Uw naam, God, reikt Uw lof tot de uiteinden der aarde.

iustitia plena est dextera tua.

Uw hand is vol gerechtigheid.

De verbreding in de tweede vershelft is het meest markant op het woord ita-zo, dat correspondeert met het voorafgaande 'secundum'. Daarnaast valt het boogje op dat in de laatste regel is aangebracht om geen pausa te laten zingen tussen terrae en iustitia. Muzikaal is deze boog goed te rechtvaardigen: in eerste modus gezangen is een cadens op mi vreemd en kan vermeden worden door de mi kort te laten zingen. Dat zal ook de reden zijn van de punt alleen bij de eerste noot van de clivis op terrae.

Een blik op de tekst echter wijst op een heel andere interpretatie: de laatste zinsnede kan als zelfstandige eenheid worden gezien, ook minder nauw met het voorafgaande verbonden. Vanuit die optiek is het boogje onder de laatste notenbalk zelfs vreemd.

Wanneer we dan tenslotte de handschriften die in het Graduale Triplex staan afgedrukt, in de beschouwing betrekken, zien we dat volgens de schrijver van

handschrift E een nauwe verbinding moet bestaan tussen terrae en iustitia in de uitvoering. Dat blijkt uit de toevoeging van de afkorting st(atim)- onmiddellijk, waarmee een nauwe verbinding tussen de noten in de omgeving van de afkorting wordt gesuggereerd. Het lijkt erop dat de voorkeur van de schrijver van handschrift E uitging naar de nauwe verbinding tussen terrae en iustitia. Op muzikale gronden is deze suggestie goed begrijpelijk; wanneer men echter goed op de tekst let, is het een merkwaardige suggestie.

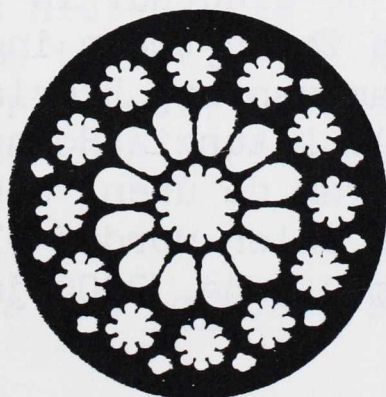
Ook hier zal een midden moeten worden gekozen dat het best voldoet!

Ton Tromp

De tien genoemde gezangen zijn de volgende:

Da pacem (p. 336), Exclamaverunt (pp. 559-560), Factus est (p. 281), Gaudeamus (pp. 545-546), Inclina (p. 326), Iustus es (p. 332), Rorate (p. 34), Stabant iuxta crucem (p. 600), Statuit (p. 445), Suscepimus (p. 300.)

In de introitus Dicit Dominus is de modale repercussie verdeeld. Daarom is dit gezang niet in de beschouwing betrokken.

Het Officie

Korte beschouwing over de praktijk van het officie in de kloosters

Officie - Brevier - Getijden

Door het Tweede Vaticaans Concilie is besloten, het officie als volgt te verwoorden: het is de voortzetting door de Kerk van Christus' gebed, om zonder onderbreking de Heer te loven en te smeken om het heil van de wereld; zo wordt door de lofprijzing Gods de loop van dag en nacht geheiligd. Het brevier is het boek waarin alle teksten van het officie, zoals dat in de loop van het kerkelijk jaar wordt gebeden, zijn vervat. Momenteel vier boeken, tesamen zo'n 6500 bladzijden. Er zijn verschillende meningen over het ontstaan van het woord brevier. "Brevis" betekent immers "kort". De oudste afleiding (uit de achtste eeuw) is echter wel dat het "breviarium" een korte handleiding was voor de rubrieken van mis en officie en als een soort voorwoord aan het psalterium voorafging. De getijden zijn de gebedsuren over de dag verspreid, gebeden door priesters en religieuzen over de hele wereld.

De dagindeling volgens de gebedsuren

Elke dag wordt beschouwd als de afspiegeling van de "grote tijd", van de eeuwigheid. Morgen en avond zijn de hoekdelen, die herinneren aan de schepping en aan de eindtijd. In totaal wordt het dagelijks gebed in zeven tijden ingedeeld. Vandaar ook de nieuwe naam van het Breviarium Romanum (Romeins Brevier): Liturgia Horarum, dat wil zeggen: De liturgie van de uren, ook wel "getijden" genoemd. De zeven delen worden al genoemd in het boek van de psalmen (ong. 3000 jaar oud) en wel

in psalm 118, vers 164: "Zeven maal daags breng ik U hulde" (Septiem in die laudem dixi tibi) staat daar, en alle gebeden en gezangen zijn dan ook bedoeld als lof aan God. (Bedenk dat ook het woord "geloven" hiervan afgeleid is en dat "lief" aan "lof" verwant is.)

Soorten gezangen

Paulus schrijft in zijn brief aan de Kolossenzen: "Zingt voor God met een dankbaar hart psalmen, hymnen en liederen....." Ziedaar het officiële repertoire!

Een psalm is een oudtestamentisch loflied uit het al eerder genoemde ong. 3000 jaar oude boek der psalmen. Een psalm wordt in het officiële omsloten door een refrein, meestal een regel uit diezelfde psalm, waardoor die psalm een bepaalde interpretatie krijgt. Soms is dat nodig om die psalm -die immers stamt uit het Oude Verbond- in een nieuwtestamentisch licht te plaatsen; vandaar dat sommige feesten eigen antifonen hebben, die niet uit het psalterium genomen zijn.

Een cantiek (canticum) is een bijbels loflied. We noemen met name de drie liederen uit het Lucas-evangelie: Magnificat, Benedictus en Nunc dimittis. Er zijn nog wel meer psalmachtige liederen en cantieken in de Bijbel, maar deze zijn wel de voorname.

Een hymne is een niet-bijbels loflied uit de katholieke-christelijke traditie (H. Ambrosius en H. Augustinus - vierde eeuw) en onderscheidt zich van de eerder genoemde lofliederen door rijm en ritme.

Een acclamatie is een lofroep (acclamare.toeroe-

pen), zoals b.v. "Amen" en Alleluia" (Looft God).

Een doxologie is een lofprijzing, een grote acclamatie. In de getijden kennen we de kleine doxologie: "Gloria Patri et Filio..." en de grote: "Te Deum laudamus...". (In de mis resp.: "Per ipsum et cum ipso..." en "Gloria in excelsis Deo...").

Al deze soorten lofzangen vindt U in de gezongen getijden. Ze worden soms solistisch, in twee koorhelften (antifonaal) of door allen gezongen.

Een hymne en een refrein of antifoon bij een psalm of cantiek hebben een vrij gecomponeerde melodie of vaak een zogenaamde type-melodie. De psalm of cantiek zelf wordt 'gepsalmodieerd', d.w.z. gereciteerd volgens een vast formulier dat acht psalmtönen kent, elk met een eigen begin- midden- en slotkader.

Dan zijn er nog de responsories en recitatieven. Een recitatief is muzikaal gesproken een wijze van zingen die gebruikt wordt bij lezingen en oraties, eenvoudiger dan de psalmodie maar wel op vastgelegde toonhoogten.

Een responsorie is een beurtzang na een lezing, en kan zowel zeer kort en sober, bijna recitatiefachtig zijn, alsook melismatisch.

Nog eens de dagindeling

1. Het Morgengebed herinnert aan de schepping en je vindt daarvan in de hymnen en oraties (gebeden) vaak melding. Ook wordt dikwijls herinnerd aan de nieuwe schepping en de nieuwe Adam: de verrijzenis van Christus. En natuurlijk begint de nieuwe dag met en wordt het opgaan van de zon in de hymne genoemd: de zon die opgaat aan de hemel.

Ook dan weer een verwijzing naar "het licht der mensen" en "de zon der gerechtigheid". (Vergelijk "Sol invictus" - geboorte (nieuw leven) - Kerstmis).

De kleine uren - dit zijn de Terts, Sext en None - hebben hymnen die aansporen tot dagelijks werk, naastenliefde en innerlijke vrede: het dagelijks doen en laten van het geschapene. Daarnaast herinnert - en ik geef hier een willekeurig voorbeeld uit de liturgie van de Veertigdagentijd - de hymne

2. van de Terts aan het uur "waarop Christus het kruis besteeg". (Het was het derde uur toen ze Hem kruisigden. (Marcus 15,25).
3. Van de Sext aan Jezus' veroordeling door Pilatus. (Het was de voorbereidingsdag voor Pasen, ongeveer het zesde uur...Johannes 19,14).
4. van de None aan zijn dood. (Omstreeks het negende uur riep Jezus met luider stem... en gaf de geest. Mattheus 27, 46-50).
5. Het Avondgebed is een dankdienst "om te danken voor wat wij die dag ontvingen of voor wat we goed deden", zegt de H. Basilius de Grote.
6. De Completen, de naam zegt het al, completeren het geheel. De oratie roept op tot waakzaamheid, die gestalte krijgt in de Nachtwake. Maar, omdat de eeuwigheid geen einde heeft, wordt de dag niet zomaar afgesloten en als einde zonder meer beschouwd, maar verwijst de avond naar de nacht, die een overgang is naar de nieuwe dag. En zoals boven reeds gezegd is, wordt in het Morgengebed verwezen naar het nieuwe leven.

SCHEMA

I	II	III	IV	V
1e Vespers (vooravond)	Invitatorium (dagopening)	Officium lectiones (Metten)	Ad Laudes matutinam	Ad Tertium (3e uur)
Deus in adiutorium	Domine, labia mea aperies	Deus in adiutorium	Deus in adiutorium	Deus in adiutorium
Hymnus		Hymnus	Hymnus	Hymnus
Psalmodia	Ps. 94 (more responsoriali)	Psalm.	Psalm.	Psalm.
Lectio (Homilia)		Versus & Lectiones	Lectio (Homilia)	Lectio
Responsorium			Responsorium	
Canticum Evangelicum Magnificat		Te Deum laudamus (op zondagen en feestdagen)	Canticum Evangelicum Benedictus	
Preces			Preces	
Pater noster			Pater noster	
Oratio		Oratio	Oratio	Oratio
Benedictio		Stotacclamatie	Benedictio	Stotacclamatie

VII isAd Sextam (6e uur)	VIII Ad nonam (9e uur)	IX 2e Vespers (avondgebed)	X Ad Completo- rium (dagsl.)
Deus in ad- iutorium	Deus in ad- iutorium	Deus in ad- iutorium	Deus in ad- iutorium
Hymnus	Hymnus	Hymnus	Hymnus
Psalm.	Psalm.	Psalm.	Psalm.
Lectio	Lectio	Lectio (Homilia)	Lectio
		Responso- rium	Responso- rium
		C anticum Evangelicum Magnificat	Canticum Evangelicum Nunc dimit- tis
		Preces	
		Pater noster	
Oratio	Oratio	Oratio	Oratio
Slotaccla- tie	Slotaccla- matie	Benedictio	Benedictio

7. Vandaar dat de Nachtwake, het vigilare (vigili-
waakzaam, altijd bezig, dag en nacht brandend...),
een overbruggingsgebed is, een meditatie bij de
overgang van het ene leven naar het andere, van
oud naar nieuw.

Samengevat ziet de dagindeling er als volgt uit:

1. Lauden en Invitatorium	: 's morgens vroeg
2. Terts (derde uur)	: in de loop van de mor-
gen
3. Sext (zesde uur)	: rond de middag
4. None (negende uur)	: na de middag
5. Vespers	: avondgebed
6. Completen	: dagsluiting
7. Lezingofficie	: nachtgebed (-wake)

Op het schema vindt U onder de Romeinse cijfers I tot en met IX de liturgische tijden die we hieronder gaan bespreken; U ziet dat elk "uur" geopend wordt met vers 2 uit psalm 69! "Deus in adiutorium meum intende" (God kom mij te hulp). Daarna volgen: hymnen, psalmen, lezing, gebed en slotacclamatie. Morgen- en avondgebed hebben nog een evangelielied, evenals de Completen, dan voorbeden en het Onze Vader.

I De eerste Vespers zijn wat opbouw betreft gelijk aan de tweede (zie IX). Het is traditie dat een kerkelijk feest al aan de vooravond ingezet wordt. De oorsprong daarvan ligt in het feit, dat de eerste kerk heel veel heeft overgenomen van de Joodse gewoonten, en de eerste Vespers (vigilie-
vespers) zijn het begin van de Nachtwake. Ook van het keizerlijk hofceremonieel van Rome en Byzantium heeft de kerk een en ander overgenomen.
(H. Fortman) Sinds het Tweede Vaticaans Concilie kennen wij ook de vigiliemis van de zondag, die we aan de vooravond kunnen vieren.

Ad Vesperam horam - op het avonduur. De lofzang van het avonduur kenmerkt zich, behalve door de thematiek van gebeden, gezangen en lezingen, door het zingen van het Magnificat.

II Invito - uitnodigen, verzoeken. Het uitnodigingsgebed is het officiële begin van de nieuwe dag en het dagelijks gebed. Eerst zingt of zegt men het openingsvers;

"Domine, labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam."

"Heer, opent Gij mijn lippen, zodat ook mijn mond Uw lof zal verkondigen."

Dan volgt een refrein met meestal psalm 94.

De zangwijze van de Invitatoriepsalm is nog een duidelijk voorbeeld van een responsoriale psalm: na elke twee strofen volgt het respons, het antwoord. Dit toegevoegd refrein heeft een wisselende tekst, die aansluit bij de gedachte van de dag. Met Kerstmis b.v. luidt de tekst van het refrein:

"Christus natus est nobis, venite adoremus."

"Christus is ons geboren, komt, laat ons Hem aanbidden."

En op 8 december:

"Immaculata conceptionem Virginis Maria celebremus,..."

"Vandaag vieren wij de onbevleete ontvangenis van de maagd Maria, laten wij Christus, haar zoon, onze Heer, aanbidden."

III Na het Invitorium of uitnodigingsgebed volgen de "Metten", nu, na het Concilie, lezing-officie geheten, omdat in deze gebedsoefening enkele langere lezingen voorkomen. In het vroegere brevier heetten de Metten ook wel "Nachtofficie", omdat ze 's nachts gebeden werden.

De Kroning van Maria; Fra Angelico
rond 1435

Volgens kloostergebruik ging men vroeg naar bed, soms wel al om 19.00 uur: men had nog geen elektrisch licht; de Karthuizers hebben dit pas sinds kort, en men stond vroeg op, rond twee uur in de nacht. De Metten waren wat duur betreft wel het langste officiegedeelte: lange lezingen (minstens zeven) en na elke lezing een lang responsorie. In totaal kon dit gebeds"uur" wel twee tot drie uur duren. Vandaar dat menig een "korte Metten" wel kon waarderen. Nú is het lezingofficie van het brevier niet meer zo heel lang en staan er naast bijbeltekst en teksten van kerkvaders en heiligenlevens ook nieuwere teksten in zoals recente publikaties of fragmenten uit conciliegeschriften, -documenten en encyclieken. Het is nu ook het enige officie-onderdeel dat van plaats/tijd kan veranderen. Voor diegenen die 's nachts niet kunnen bidden, bestaat de mogelijkheid om dat overdag te doen. Het is in die zin dan ook niet meer per se een nachtwake, maar de reden dat deze mogelijkheid bestaat, is dan ook meer een praktische dan een liturgisch-historische. Op feestdagen volgt na het laatste respons "Te Deum laudamus..."

IV Na het lezing-officie, als dat tenminste in de vroege morgen gebeden wordt, volgt het morgengebed (en Invitatorium).

Morgen- en avondgebeden zijn wel de belangrijkste delen van het Officie; vergelijk de term "kleine uren" voor de andere daggetijden. De H. Basilius de Grote (kloosterling, schrijver van een monniks-regel en bisschop van Cesarea in Cappadocië; hij stierf in 379) zegt daarover: "De Laudan zijn bedoeld om de eerste bewegingen van ons hart en

onze geest aan God toe te wijden." Men viert dit gebedsuur dan ook het liefst rond de tijd dat de zon opgaat, de tijd dat het nieuwe licht aanbreekt. De opbouw van Laudens en Vespers is vrijwel identiek. Tussen haakjes ziet U op het schema "homilia" staan. Als er door een grotere groep niet-kloosterlingen wordt deelgenomen aan Laudens of Vespers, heeft de voorganger hier de mogelijkheid om in het kort de lezing die voorafging, toe te lichten. "Homilia" is het Griekse equivalent van het Latijnse "sermo" dat preek (sermoen) betekent.

- V De "kleine uurtjes" zijn - in tegenstelling tot
VII hetgeen in het gewone spraakgebruik wordt be-
VIII doeld - niet 's nachts na twaalfen, maar 's mid-
dags, zo rond het middaguur. We zagen al dat
morgen- en avondgebed de belangrijke pijlers van
het Officie zijn. De kleine uren zijn wat betreft
hun samenstelling een verkleinde vorm daarvan.
U ziet op het schema gemakkelijk de overeenkom-
sten en weglatingen.
- "Volgens een zeer oude traditie hebben de chris-
tenen in navolging van de kerk in de aposteltijd
de gewoonte aangenomen uit louter persoonlijke de-
votie overdag, als herinnering aan het lijden
van de Heer, op verschillende uren, ook te
midden van hun werk, te bidden." (Art. 74 en 76
van het voorwoord van het nieuwe brevier: Insti-
tutio generalis de liturgia horarum). We zagen
dit al eerder bij de thematiek van de hymnen uit
de Veertigdagentijd. Daarenboven is het ook een
Joodse traditie die werd overgenomen, ook dat
werd eerder opgemerkt (ps. 118 vs. 164). We ken-
nen dit gebruik echter ook in andere godsdien-
sten; de Islam bijvoorbeeld kent zijn rituele

gebedsoefening, die "Salaat" genoemd wordt. Vijfmaal per dag bidt de Islamiet richting Mekka de voorgeschreven gebeden.

Vroeger rekende men de dagen niet even lang; men telde van het opgaan van de zon de uren; 's zomers was het langer licht en dus waren de dagen langer. De langere tijd die overbleef was in de zomer hard nodig voor de monniksorden die landarbeid bedreven (denk aan de Trappisten).

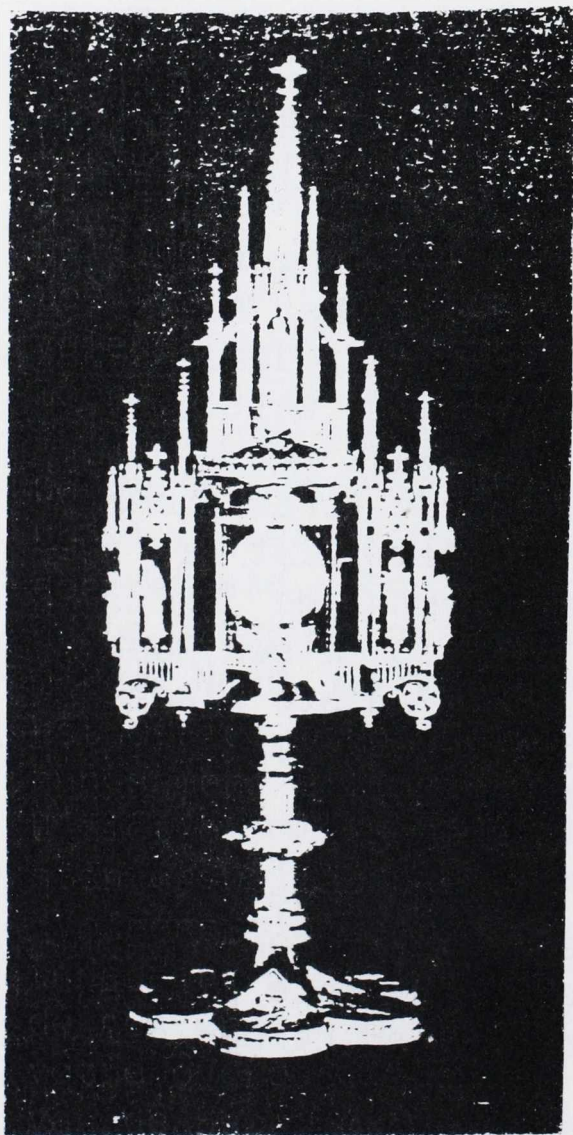
De kleine uren zijn, nogmaals gezegd, verkleinde uitgaven van de "grote uren", de belangrijkste uren Lauden en Vespers. Ook de psalmen en de hymnen van de kleine uren zijn korter. Het meest gebruikt worden de trap-of graduaalpsalmen en in het nieuwe brevier ook psalm 118(119).

VI De Eucharistieviering - het samengaan van een gebedsuur en het herdenken van het Avondmaal - wordt hier niet apart besproken, daar dit buiten het kader van het onderwerp valt. Wel zij vermeld, dat een gebedsuur vaak met een Eucharistieviering verbonden wordt (eraan voorafgaat) hetgeen historisch zeer juist is. In de kloosterpraktijk zal dat meestal de Terts zijn vanwege het geschikte tijdstip om een Hoogmis te vieren. Maar een historisch juiste plaats kan ook zijn rond Vespertijd, met name op Witte Donderdag (Avondmaal en Avondgebed).

IX De tweede Vespers zijn gelijk aan de eerste. Wel moet U weten, dat alleen feesten en hoogfeesten (ook de zondagsviering) eerste én tweede Vespers hebben. "Gewone" dagen hebben dus geen eerste Vespers.

- X Na de grote avonddienst, de Vespers, baden in oude tijden de monniken nog enkele psalmen en gebeden voordat zij zich ter ruste legden. De H. Benedictus schijnt de Completen als vast onderdeel van het dagelijks gebed ingevoerd te hebben. Het is een traditie, ongeveer sinds de dertiende eeuw, om een van de Maria-antifonen te zingen na de Completen, b.v. Salve Regina.

Gerard Sars

Monstrans, afgebeeld op de tekstpagina van de plaat die hierna besproken wordt.

Plaatbespreking

Het is met veel genoegen, dat ik deze keer een plaat voor U bespreek, niet alleen vanwege de uitvoering, maar ook vanwege de keuze van de gezangen en de fraaie hoes. De titel van de plaat luidt Lofgezangen en ik moet zeggen: Lof wordt er gezongen door de Schola Cantorum van het Ward-Instituut te Roermond o.l.v. Louis Krekelberg.

Onmiddellijk valt op, dat de dictie zeer verzorgd is; je kunt alles letterlijk verstaan, ook al ken je de tekst niet, zonder dat er overdreven gearticuleerd wordt.

De plaat opent met het overbekende Rorate Caeli, mooi gezongen, waarbij de ritmische lijn wordt doorgetrokken, ook van de eerste naar de tweede regel, daar waar men meestal een verbreding maakt. Opvallend is dan, dat in de volgende hymne Creator alme siderum dit principe niet wordt doorgevoerd; aan het einde van de eerste en de derde regel horen we telkens verbredingen, de muzikale stroom wordt hier tegengehouden. Dit vinden we bij meer hymnes op deze plaat; de uitvoering is dus consequent. Dat is ook het weg laten van het Amen aan het einde van elke hymne wat voor mij de hymne meer op zichzelf doet staan.

Het volgende responsorie Ostende nobis wordt erg mooi gezongen, geheel aangepast aan de tekst.

Het Ecce nomen Domini dat dan volgt, staat helaas niet op de hoes, noch op de plaat vermeld, wel op het tekstblad dat erbij gevoegd is. Zo'n blad met de Latijnse tekst, waarnaast de Nederlandse is afgedrukt, vind ik een positief punt; wie zingt

of luistert moet weten wat hij zingt of hoort.
Het moet mij van het hart, dat dit Ecce nomen wel
wat gehaast gezongen wordt.

Een zeer ingetogen gezongen hymne Jesu dulcis memoria dwingt tot aandachtig luisteren; de eenvoud van deze prachtige hymne komt duidelijk naar voren, terwijl het plechtige karakter van het Ave maris stella benadrukt wordt door de uitvoeringswijze van de neumen en melismen. In de hymne Virgo Dei genitrix is het tempo vlot, soms wat gehaast.

Het blijft een genot om ernaar te luisteren, het Salve Regina in de 1e modus; een prachtige, rijke melodie, die wel veel van de zangers vraagt w.b. de adembeheersing; de plechtige uitvoering verdient echter alle lof. Omsloten door de antifoon Beata es Maria horen we het mooi gepsalmodieerde Magnificat, dat gelukkig in zijn geheel gezongen wordt.

En dan komt er weer zoiets waarvan je zegt Hè, wat fijn, dat dát er nou op staat: het motet Attende Domine, dat vroeger in de vastentijd in het Lof gehoord werd. Als tweede nummer op kant 2 staat de antifoon Lapis revolutus est. Nou, óf je kunt horen dat die steen weg is en dat het Pasen is; de jubel stijgt boven alles uit. Concordi laetitia horen we ook niet al te vaak meer. Al is dit wel geen echt Gregoriaans, toch is het wel fijn, dat het opgenomen is en nog mooi gezongen ook. Weer een oud gezang: Parce Domine, vroeger ook zo vaak te horen in de Vasten. Heel mooi is ook het transistorie Te laudamus, wederom vol jubel gezongen.

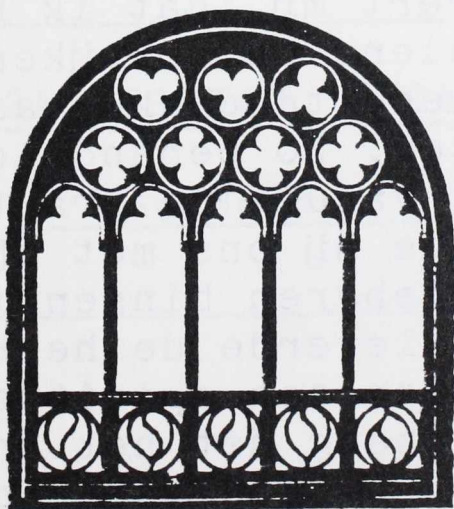
Het responsorie brengt je meteen in de stemming voor de Completen In manus tuas, zeer smekend gezongen, vol vertrouwen.

En dan tot slot hét Te Deum; ik ben alleen thuis en de burens zijn op vakantie als ik deze recensie schrijf; versterker voluit aan, een sublieme melodie, groots gezongen. De syllabische gedeelten niet te langzaam, de neumen mooi uitgewerkt, zodat er een fraaie tegenstelling en wisselwerking ontstaat.

Nog even iets over de hoes, die in zwart en donkerblauw is uigevoerd en waarop een afbeelding staat van een wierookvat met scheepje uit de St. Remigiuserkerk te Klimmen.

Hebt U interesse in deze plaat - en ik beveel u hem aan - dan kunt U deze bestellen bij de Heer H. Heger, Steinhagenstraat 8, 5975 BG Sevenum, tel. 04767-1844. U kunt daar ook een folder aanvragen, de Schola heeft nog meer platen uitgebracht.

Wim Mahieu

Dirigentencursus Gregoriaans '87 - '88

Ook dit jaar weer organiseerde de stichting Amici Cantus Gregoriani een dirigentencursus Gregoriaans. Een zevental belangstellenden kwam in Utrecht bijeen, waar aan de Vleutenseweg 317 pastoor A.M.J. Mensink voor dit doel royaal ruimte beschikbaar had gesteld. Zr. Marie-Louise Egbers, onze cursusleidster, ging inspirerend, nauwgezet en planmatig te werk. Zingen, dirigeren, theorie en huiswerk waren onderdelen die telkens terugkeerden. Ook al bleek bij de cursisten enig verschil in kennis en praktische vaardigheid, toch werd - ook bij de praktische directiebeurten - iedereen waar nodig, persoonlijk benaderd en geholpen zonder dat de voortgang van de cursus werd opgehouden. Een combinatie van onderwijskundige en pedagogische kwaliteiten die een goede cursusleiding kenmerken.

De cursus was verdeeld in vijf blokken. Elk blok ging gedurende vijf dinsdagavonden over een afgerond onderwerp. Men kon dus eventueel een keuze maken, een mogelijkheid waarvan overigens door weinigen gebruik werd gemaakt.

Een terugblik leert mij, dat ik het afgelopen jaar als boeiend en verrijkend heb ervaren. Dit was mede te danken aan de genodigde gastdocenten. Zo behandelde de heer P. Mennen geheel vanuit de praktijk de koor-scholing en leidde hij ons met zijn mooie arsis- en thesisgebaren binnen in het vak van de directie, leverde de heer J. Boogaarts twee avonden een spirituele bijdrage toen hij, in samenhang met het ontstaan en de plaats van het Gregoriaans, de opbouw

van de vormenwerelden en de ontwikkeling van de Westeuropese cultuur belichtte en gaf tenslotte dhr. M. Polspoel een goede inleiding tot de manuscripten.

Moge het de stichting gegeven zijn nog vele jaren deze cursus te kunnen organiseren, opdat aan het Gregoriaans, de oudste uiting van de Westeuropese muziekcultuur, in de kerk, naast de Nederlandstalige liturgische zang een waardige plaats wordt geschonken. Bij de uitreiking van de diploma's verzorgden we als afsluiting van de cursus op 28 juni jl. de Vespers in de eeuwenoude Pieterskerk te Utrecht. Het koor van de cursisten werd versterkt door verscheidene dames en heren, die belangeloos naar Utrecht waren gekomen om met hun zeer gewaardeerde talenten een bijdrage te geven. Onder (onopvallende) leiding van Zr. Marie-Louise werd het een stijlvolle liturgische viering.

Doetinchem, 4 juli 1988

P.A.G.M. Hermsen

ZANGERSDAG GROENLO

5 NOVEMBER 1988

MEDEDELINGEN

Symposium '100 jaar Paléographie Musicale'.

In 1989 is het 100 jaar geleden, dat het eerste deel van Paléographie Musicale verscheen. In dit seriewerk worden de oudste Gregoriaanse handschriften gepubliceerd; deze blijken steeds belangrijker bij de uitvoering van deze kerkmuziek.

De herdenking van de eerste publicatie vindt in Nederland plaats d.m.v. een symposium, georganiseerd door de Amici Cantus Gregoriani in samenwerking met de Nederlandse St.-Gregoriusvereniging. Tijdens dit symposium zullen deskundigen spreken over zaken die direct of indirect met de oudste Gregoriaanse handschriften te maken hebben: notatie, miniaturen, gebruik in de liturgie, vervaardiging van de manuscripten en de notatie van één gezang in verschillende handschriften.

Tussen de lezingen door worden de deelnemers in de gelegenheid gesteld, mee te doen aan repetities voor de Vesperdienst waarmee het symposium wordt afgesloten.

Deelname staat open voor ieder die geïnteresseerd is in het Gregoriaans: zangers, dirigenten, studenten en docenten.

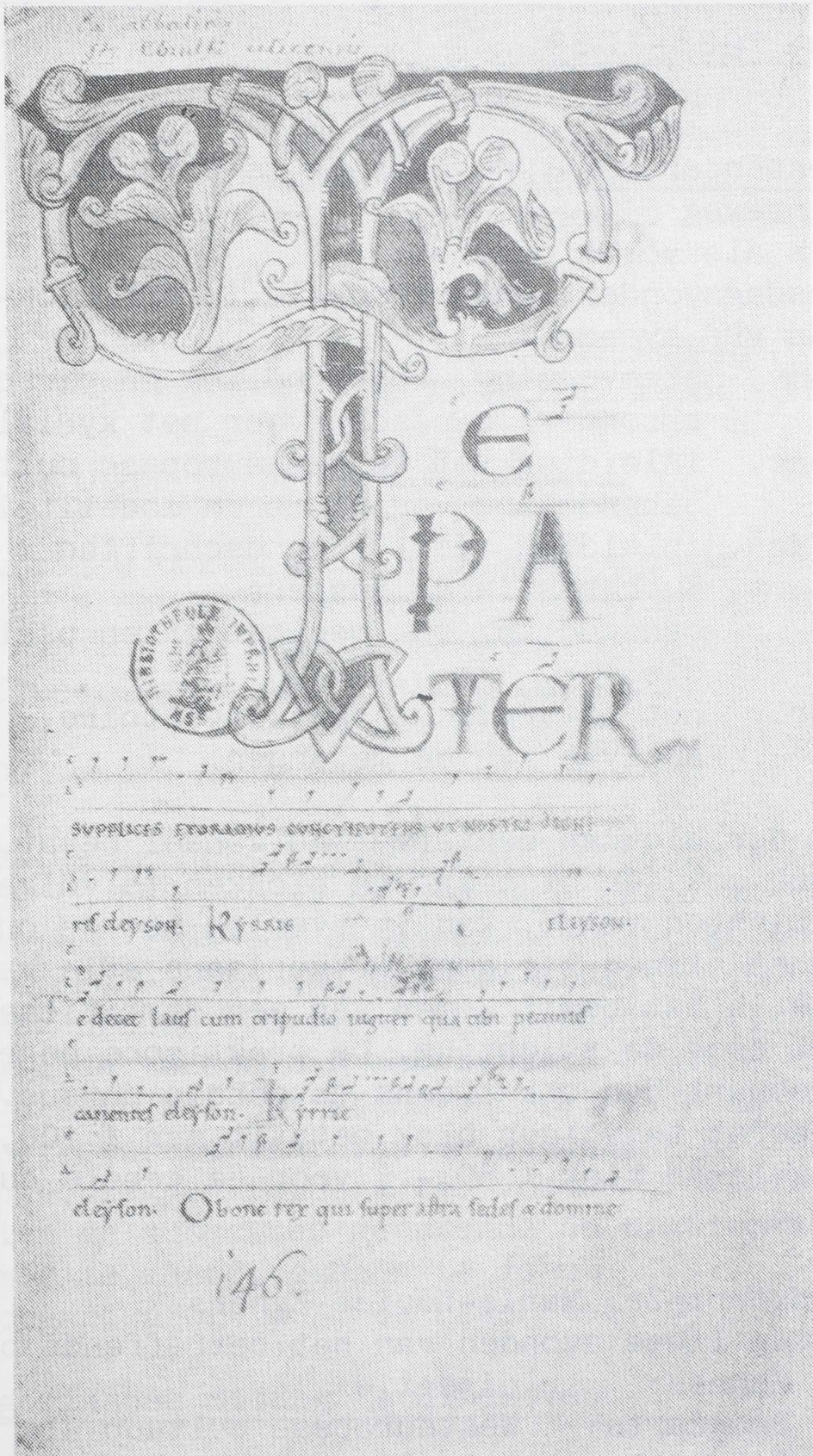
Plaats: conferentiecentrum O.L.V. ter Eem te Amersfoort.

Tijd: vanaf donderdagavond 19 tot en met zaterdagmiddag 21 oktober 1989.

Prijs: f 200,- (incl. logies, maaltijden en studiemateriaal).

Inlichtingen: Secretariaat A.C.G., Torenhoekstraat 14 5056 AN Berkel-Enschoot;

Secretariaat NSGV, Oudwijk 21 3581 TG Utrecht

Kyrie-troop: Te pater supplices
 Benedictijnerabdiij St.-Evroult d'Ouche
 12e eeuw

De cursussen van de Stichting A.C.G. voor
het jaar 1988-1989

I Dirigentencursus - Gregoriaans te Utrecht,
Vleutenseweg 517.

Deze is als volgt opgezet:

25 dinsdagavonden, onderverdeeld in vijf blokken van vijf avonden:

- 1) okt.-nov. stemvorming, koorscholing en directie.
bijzondere aandacht voor het kyriale
- 2) nov.-dec. inleiding tot de Westeuropese cultuur-
behandeling van ritme en modaliteit
- 3) dec.-jan. inleiding over de handschriften
- 4) febr.-mrt. Eucharistie en Vespers
behandeling van recitatief en psalmodie
- 5) mrt.-apr. het liturgisch jaar; repertoire,
analyse van de gezangen.

Omdat elk der blokken een afgerond geheel bevat, is het mogelijk ook één of meerdere blokken te volgen. Wie alle blokken volgt, kan in overleg met de cursusleidster het examen Dirigent Gregoriaans afleggen en daarmee in het bezit komen van een certificaat, uitgereikt door de stichting. De praktische begeleiding gebeurt dan ook tijdens de gehele cursus. Voor het eerst te volgen blok betaalt men f 100,-, voor elk volgend blok f 50,-, voor de gehele cursus f 250,-.

Cursusleidster: Zr. Marie-Louise Egbers.

Gastdocenten (twee avonden van het betreffende blok:

- dhr. P. Mennen: directie
- drs. J. Boogaarts: Westeuropese cultuur als kader
- dhr. M. Polspoel: inleiding in de handschriften.

Inlichtingen bij: Zr. M-L Egbers, Catharinastraat 35
4811 XE Breda, tel. 076-227103.
(vrijdagavond altijd bereikbaar)

Aanmelding bij: Stichting A.C.G. Torenhoekstraat 14
5056 AN Berkel-Enschot,
Tel. 013- 331094

II De kadercursus te Eindhoven is een handschriften-
studie. Hiervoor is één avond per maand uitgetrok-
ken.

Inlichtingen bij Zr. M-L Egbers.

Wij wijzen U ook nog op de zangersdag die op za-
terdag 5 november te Groenlo gehouden wordt. Die
van het vorige jaar te Tilburg was een succes.
Deze keer staat het Kyriale centraal.

WATOU

Zoals we in het vorige nummer reeds vermeldden,
wordt in het Belgische plaatsje Watou op 10 en 11
september 1988 een Gregoriaans festival georgani-
seerd. De eerste dag zal het karakter van een stu-
diedag hebben. Daarvoor zijn sprekers uitgenodigd,
terwijl de tweede dag een typisch festivalkarakter
zal dragen met optredens van vele koren.

Bij het secretariaat van de stichting A.C.G. tel. 013-
331094, liggen folders ter verdere informatie.

Gezien de successen gedurende de afgelopen jaren
de moeite waard, erheen te gaan.

De organisator is B. de Heger tel. 09/32.57388540.

Gregoriaanse middag te Eindhoven

Op 9 oktober 1988 wordt te Eindhoven een Grego-
riaanse zangers- en korenmiddag gehouden, georga-
niseerd door de Initiatiefgroep Gregoriaans in de
Regio Eindhoven.

Tijd: 14.00 - 18.00 u

Plaats: Thomaskerk Thomaslaan (Oude Gracht)

Kerkelijke kalender

zondag	14 aug.	Maria Tenhemelopneming
zondag	21 aug.	21e zondag door het jaar
zondag	28 aug.	22e zondag door het jaar
zaterdag	3 sept.	H. Gregorius de Grote
zondag	4 sept.	23e zondag door het jaar
donderdag	8 sept.	Maria Geboorte
zondag	11 sept.	24e zondag door het jaar
zondag	18 sept.	25e zondag door het jaar
zondag	25 sept.	26e zondag door het jaar
zondag	2 okt.	27e zondag door het jaar
zondag	9 okt.	28e zondag door het jaar
zondag	16 okt.	29e zondag door het jaar
zondag	23 okt.	30e zondag door het jaar
zondag	30 okt.	31e zondag door het jaar
dinsdag	1 nov.	Allerheiligen
woensdag	2 nov.	gedachtenis van alle overleden gelovigen
zondag	6 nov.	32e zondag door het jaar
zondag	13 nov.	33e zondag door het jaar
zondag	20 nov.	Christus Koning
dinsdag	22 nov.	H. Cecilia!

Betekenis van de vignetjes

L - liturgia	- liturgie
C - chorus	- koor (koorpraktijk)
M - manuscripta	- handschriften
D - disciplina	- wetenschap
A - actualia	- actualiteiten

INHOUD

VAN DE REDACTIE.....	81
MARIA'S TENHEMELOPNEMING EN GEBORTE.....	82
Zr. Benedicta Meulenberg, Zr. Marie-Louise Egbers	
DE LIQUESCENCE IN DE COMMUNIO BEATAM ME DICENT.....	86
Zr. Marie-Louise Egbers	
GREGORIAANS EN LATfN.....	89
Ton Tromp	
HET OFFICIE.....	96
Gerard Sars	
ACTUALITEITEN	
Plaatbespreking.....	109
Dirigentencursus Gregoriaans..	
'87 - '88	112
Mededelingen.....	114